

MAGDALENA KINGA GÓRSKA

MEDAL JOHANNA PHILIPA HOLZHAEUSSERA KU CZCI IGNACEGO KRASICKIEGO (1780)

ABSTRACT: Article concerns medal made by Johann Philip Holzhaeuser and given in 1780 to Ignacy Krasicki by King Stanisław August. The circumstances of its realization and reception during the life of gifted and after 1801 were presented based on the written sources (i.a. archives, correspondence). Message that accompanied the medal was analyzed and related to Stanisław August's medal-making policy.

ABSTRAKT: Artykuł dotyczy medalu autorstwa Johanna Philipa Holzhaeussera, podarowanego w 1780 r. Ignacemu Krasickiemu przez Stanisława Augusta. Na podstawie źródeł (m.in. archiwalia, korespondencja) przedstawiono okoliczności jego realizacji oraz recepcję za życia obdarowanego i po 1801 r. Przeanalizowano także towarzyszące medalowi przesłanie, łączące je z polityką medalierską Stanisława Augusta.

KEYWORDS: Johann Philip Holzhaeuser, Warsaw Mint, Ignacy Krasicki, Stanisław August, First Partition of Poland

SŁOWA KLUCZOWE: Johann Philip Holzhaeuser, Mennica Warszawska, Ignacy Krasicki, Stanisław August, I rozbiór Polski

Medal dedykowany Ignacemu Krasickiemu, wykonany przez nobilitowanego w Rzeczypospolitej Saksończyka Johanna Philipa Holzhaeussera (1741–1792), znany jest badaczom i kolekcjonerom¹. Znalazł również trwałe miejsce w ikono-

¹ Albertrandi, *O medalach*, k. 117r-118v; Albertrandi, Gołębiowski, *Opisy medali*, s. 233–236; Forrer 1904, s. 539–540; Prószyńska 1979, s. 101–102; Wdowiszewski 1960, s. 592–593; Strzałkowski 1982, s. 56; Więcek 1993, s. 11, 18, 60 (poz. 50); Bernatowicz 2012, s. 353; Smółcha-Sładkowska 2022, s. 42, 44. Podstawowe opracowania wcześniejsze: Raczyński 1843, s. 232–233 (poz. 573, tu ins. *Laude virum musa vetat mori*), tab. 573; Bentkowski 1830, s. 211 (poz. 776); Lipiński 1847, s. 219–220 (poz. N. 573: „medal na uczczenie pamięci Ign[acego] Krasickiego”); Schroeder 1885, nr 3, s. 35 (poz. 30); Hutten-Czapski 1872, s. 219 (poz. 3920); Stahr 2008,

grafii pisarza. Wydaje się jednak, że niedostatecznie docenia się rangę daru królewskiego, ani jego znaczenie dla popularności biskupa warmińskiego. Nie tylko dlatego, że medalierstwo należało do podstawowych narzędzi dworskiej propagandy, a omawiany zabytek był jedynym medalem Krasickiego, nie licząc „numizmatu” znanego z rękopiśmiennej satyry z 1768 r.² Medalierską pamiątkę, przechowywaną m.in. w Świątyni Sybilli w Puławach, wykorzystywano dla uczczenia pisarza i jego dzieła w okresie zaborów³. Musiała być poszukiwana, skoro dla potrzeb XIX-wiecznych kolekcjonerów wybijano nowe egzemplarze w srebrze i cynku. Wizerunek upowszechniła także grafika⁴.

Królewski dar stał się okazją do promocji osoby Krasickiego w kręgu niemieckojęzycznym. Nie mogła go jeszcze uwzględnić ważna dla *histoire métallique* Stanisława Augusta publikacja Johanna Bernoulliego, wizytującego warszawską menicę w 1778 r.⁵, jednak już we wrześniu 1780 r. informacja o *krasicianum* pojawiła się w uzupełniającym doniesienie podróżnika periodyku berlińskim *Wöchentliche Nachrichten von neuen Landkarten, geographischen, statistischen und historischen Büchern und Sachen* Antona Friedricha Büschinga. Przypominając o inicjatywie króla polskiego obdarowywania pięknymi medalami „wytwornych i uczonych Polaków”, informował czytelników o przysłanym mu przez dobrego przyjaciela z Warszawy (postać nieokreślona) srebrnym medalu, wykonanym „przed kilkoma tygodniami” przez Holzhaeussera na cześć biskupa warmińskiego⁶. W 1782 r. Carl

s. 232–233 (poz. 332); Zacher *et al.* 2019, s. 175–176 (poz. 401, oprac. J.W. Zacher, M. Męclewska; tu kompletna literatura przedmiotu). Medalier uszlachcony jako Jan Filip Holtzhauer: *Volumina legum*, t. 8, Petersburg 1860, s. 169 („Janowi Filippowi Holtzhauer”); Trelińska 2001, s. 614 (poz. 1883: Jan Filip Holtzhauer).

² *Numismata powtornie z Hollandyi do Warszawy przyslane*, Biblioteka Narodowa, rkps sygn. W.2.2439 adl., s. 1–6. Por. Goliński 2011, s. 240 (lato 1767). Tekst i komentarz: Górska, „*Numismata*” z *Holandii. O medalierskiej wyobraźni politycznej roku 1768*, w druku.

³ Por. Raczyński 1843, s. 232–233. Na temat recepcji Krasickiego w XIX w.: Goliński 2001, s. 277–301. Egz. medalu ze Świątyni Sybilli: Zbiory Czartoryskich w Muzeum Narodowym w Krakowie, nr inw. MNK, sygn. XIII–5013 (brąz).

⁴ Por. Hutten-Czapski 1957, s. 219; *Katalog portretów* 1992, s. 347 (poz. 2641: Biblioteka Narodowa w Warszawie, Magazyn Ikonografii, nr inw. G.15390/AFG.6/II: [Medal portretowy Ignacego Krasickiego], 1. ćwierć XIX w., mdzt, 5,7 × 12,9 cm); Więcek 1993, s. 18; Archiwum Antykwarium Numizmatycznego Michała Niemczyka, aukcja nr 11543786563 (XIX w., srebro, śr. 37 mm): <https://archiwum.niemczyk.pl/product/308771?name=polska-medal-ignacy-krasicki-pozniejsze-wykonanie>, dostęp 23.05.2023.

⁵ Bernoulli 1780, s. 200–219.

⁶ *Wöchentliche Nachrichten* 1780, s. 295: „dass der König von Polen vor einigen Jahren angefangen hat, auf vornehme und gelehrte Polen schon Medaillen prägen zu lassen. Die neueste, welche erst vor einigen Wochen fertig geworden, und welche mir ein gutiger Freund zu Warschau in Silber überschickt hat, ist zur Ehre des jeetzigen Fürsten und Bischofs von Ermeland gemacht, und zeigt auf der Hauptseite dess selben Bildniss mit der Umschrift IGNATIVS KRASICKI PRINC. EPISC. VARMIENSIS. N. A. MDCCXXXV, auf der Kehrseite aber liest man die Worte aus dem Horaz, DIGNUM LAUDE VIRUM MUSA VETAT MORI. [...]”.

Benjamin Lengnich opisał go szczegółowo w *Neue Nachrichten zur Buecher- und Muenzkunde*, a sporządzona przezeń nota stała się pochwałą „dobrych i potrzebnych” pism Krasickiego prozą i wierszem, ze wskazaniem *Wojny Chocimskiej*⁷. Tą drogą informacja o medalu weszła do ówczesnej literatury fachowej⁸. Współcześni przyjaźni Stanisława Augusta dla poddanego pruskiego łączyli z pewnością z deklaracją polityczną obdarowanego, który w berlińskim świecie funkcjonował przede wszystkim jako bohater anegdot z królem Fryderykiem II i długami w tle, marginalnie zaś jako oświecony literat, znawca dzieł sztuki i przyjaciel Akademii⁹. Dzięki medalowi Krasicki mógł zaistnieć na dworze pruskim jako przyjaciel dwóch królów, ale i reprezentant polskiej racji stanu.

Podarunek Stanisława Augusta zainspirowały bowiem niewyłącznie zainteresowania numizmatyczne, dzielone z biskupem¹⁰. Król szerokim gestem rozdawał order (nb. autorem dewizy Orderu św. Stanisława, *Praemiando incitat*, był Krasicki¹¹) i medale nagrodowe. Medalami pozbawionymi własnego wizerunku bądź monogramu na awersie obdarzył jednak zaledwie kilku polskich uczonych i polityków. W 1771 r. powstały numizmaty ku czci Stanisława Konarskiego, Adama Naruszewicza i marszałka wielkiego koronnego Stanisława Lubomirskiego, rok później dla Jana Ludwika Regemanna i Karola Wyrwicza, w kolejnych zaś latach dla Antoniego Portalupiego (1774), Marcina Poczobutta (1775), Michała Ossow-

⁷ Lengnich 1782, s. 340–341 (*Warschau*, poz. 10): „Auf den gelehrten Furst Bischof von Ermland Krasicki, der sich schon durch verschiedene vorzueglich gute und nuetzliche Schriften, in Prosa sowohl als in Versen, auch unter andern durch ein nur ohnlaengst aus der Presse gekommenes vortreffliches Heldengedicht, *Woyna Choczimska* (der Choczimsche Krieg) um die Polnische Nation verdient gemacht hat. IGNATIVS KRASICKI PRINC: EPISC: VARM: N. A. MDCCXXXV. Des Fuersten B.B. von der rechten Seite in kurz frisirten Haaren, und bischoefflichem Ornat, mit dem auf der Brust an einem breiten Bande herabhängenden weissen Adlerorden. Unter der Schulter: P. HOLZHAEVSSER. F. Des Kuenstlers ersten Vornamenbedeckt das Gewand. R. In 4 Zeilen, die Inschrift aus dem Horaz: DIGNVM LAVDE VIRVM MVSA VETAT MORI. Unter derselben liest man noch: S.A.R.F.F. (Stan. Aug. Rex fieri fecit) A. MDCCLXXX. in zwo durch eine Linie von der Inschrift abgesonderten Zeilen. Alles ist in einem Lorbeerkrantz eingeschlossen”.

⁸ Por. Imhof 1782, s. 736 (*Medaille auf den Fuerst Bischof zu Ermeland*): „so wenig als die Anzeige von einer Medaille, die der Koenig von Polen, dem Fuersten Krasceky [sic], Bischofen von Ermeland, einem beruehmten Dichter und Schriftsteller, zu Ehren in Gold und Silber hat praegen lassen. Auf der einen Seite stellet sie das Brustbild dieses Fuersten vor, mit der Umschrift: Ignatius Krasceki Princeps Episcopus Varmensis. Nat. Anno MDCCXXXV. Die andere Seite enthaelt die Auffchrift: Dignum laude Virum Musa vetat mori; und darunter: S.A.R. F.F. Anno MDCCLXXX.”

⁹ Zob. m.in. Klimowicz 1998, s. 73–146; Goliński 2011, s. 417–418.

¹⁰ Por. Szymański 1954, s. 26–39; Szymański 1960, s. 133–156; Smulski 1971, s. 117; Paszkiewicz 1991, s. 59–61; Górka 2001, s. 103–124; Męclewska 2019, s. 305–319.

¹¹ Wskazuje na to zapiska w notatniku, w którym pisarz odnotowywał własne prace literackie: „Praemiando incitat = Epigr. pour s. Stanislas”. Bernacki 1933, s. 114. Por. Górka 2013, s. 47; Jeziorowski 2015, s. 54.

skiego (1787) i marszałka Sejmu Wielkiego Stanisława Małachowskiego (1790)¹². Medalierska pochwała była równoznaczna z akceptacją maszyny dworskiej propagandy dla dzieł i czynów uhonorowanych.

Ryc. 1. Medal ku czci Ignacego Krasickiego, 1780, Johann Philip Holzhaeusser, srebro; skala 1:1. Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, nr inw. ZKW.N.2907. Fot. A. Ring, L. Sandzewicz

Medal bity w złocie (śr. 43 mm), srebrze (śr. 43–43,7 mm; Ryc. 1) i brązie (śr. 43,4–44 mm; Ryc. 2)¹³ przedstawia na awersie profilowy wizerunek 45-letniego księcia biskupa warmińskiego, z odkrytą głową, w stroju biskupim. Opartzony został inskrypcją IGNATIUS KRASICKI PRINC:[eps] EPISC:[opus] VARM:[iensis] N.[atus] A.[nno] MDCCXXXV. oraz – u dołu kompozycji – sygnaturą medaliera: .P.[hilippus] HOLZHAEUSSER F.[ecit]. Wyeksponowanie w kompozycji zawieszzonego na szarfie krzyża Orderu Orła Białego, który pisarz otrzymał 12 grudnia 1774 r.¹⁴, musiało być odczytywane przez współczesnych jako formułowana od tronu i zgodna z orderową dewizą (*Pro fide, lege et rege*) – wykorzystywaną w propagandzie królewskiej – deklaracja o charakterze politycznym¹⁵. Stanisław August nie tylko poprawił w ten sposób krajowy wizerunek „pruskiego” biskupa. Poświadczona przez Büschinga wysyłka medalu z Warszawy do Berlina pozwala domniemywać, że medal mógł być echem propagandowej „dyskusji” dworu polskiego z decyzjami Prus w sprawie rozbiorowych

¹² Więcek 1993, s. 46–51 (poz. 26–32), 55–56 (poz. 41, 42), 75–76 (poz. 79); Zacher *et al.* 2019, s. 174–175 (poz. 400, oprac. J.W. Zacher, M. Męclewska), 177–178 (poz. 403, oprac. J.W. Zacher), 181–182 (poz. 407, oprac. J.W. Zacher), 196–198 (poz. 423–424, oprac. J.W. Zacher), 202–203 (poz. 429, oprac. J.W. Zacher).

¹³ Por. Hutten-Czapski 1872, s. 219; Stahr 2008, s. 232–233 (poz. 332); Zacher *et al.* 2019, s. 175 (poz. 401).

¹⁴ Goliński 2011, s. 469.

¹⁵ Por. Górska 2013, s. 33–50.

granic Rzeczypospolitej, zwłaszcza że konflikty graniczne odzwierciedliły się w medalierstwie po 1772 r.¹⁶

Ryc. 2. Medal ku czci Ignacego Krasickiego, 1780, Johann Philip Holzhaeuser, brąz; skala 1:1. Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, nr inw. ZKW.N.8101. Fot. A. Ring, L. Sandzewicz

Profilowy wizerunek purpurata o nieco otyłej twarzy jest nieznacznie zbliżony do pastelowego portretu Louisa Marteau, wykonanego w latach 70. (znany z kopii nieznanego autora w zbiorach Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, nr inw. 7 m-91)¹⁷. Holzhaeuser jako rytownik stempli menniczych posługiwał się przypuszczalnie dostarczonymi wzorami, można jednak domniemywać, że portret Krasickiego wykonał osobiście, podobnie jak profil Naruszewicza, którzy posłużył mu za wzór wspomnianego medalu¹⁸. Zdaje się o tym świadczyć zarówno staranny i precyzyjny rysunek profilu biskupa warmińskiego, jak i nieporadne opracowanie ucha i zbyt dużego oka, także schematyzm ułożonych w pukle włosów portretowanego. Zgodnie z ówczesną konwencją medalier skonstrastował elegancki układ fałd mucetu z klasycyzującym obliczem i delikatnym uśmiechem zastygłym w wykroju ust. Wedle tego samego wzoru wykonał prawdopodobnie medalion (biała masa kamienna na niebieskim szkłe, śr. 100 mm) należący do cyklu sławnych postaci, obecnie zaginiony, który notowany był w 1858 r. w kolekcji Tomasza Zielińskiego w Kielcach. Oprócz wizerunku króla i Krasickiego współtworzyły go kompozycje

¹⁶ Na temat medalu Théodore'a-Victora van Berckel i innych medali dotyczących I rozbioru zob. Górska 2006, s. 407–416. Por. Kenis 1988, s. 48.

¹⁷ Por. Gutowska 1975, s. 493, 496, 514 (poz. 6). Fotografia portretu: Muzeum Narodowe w Krakowie, sygn. MNK XX-f-19362, <https://zbiory.mnk.pl/pl/wyniki-wyszukiwania/katalog/305110>

¹⁸ Prószyńska 1979, s. 101; Więcek 1993, s. 16. Por. Naruszewicz 1959, s. 5 (list Stanisława Augusta do A. Naruszewicza, Warszawa 1771): „Le Père Naruszewicz voudra bien accorder une heure au médailleur Holzhauser pour dessiner son profil à la prière de son ami. S.A.R.”

poświęcone Stanisławowi Leszczyńskiemu, Andrzejowi Stanisławowi Załuskiemu oraz Portalupiemu, Poczobuttowi i Ossowskiemu¹⁹.

Na rewersie medalu biskupa warmińskiego widnieje związany wstęgą laurowy wieniec (symbol nagrody i wiecznej sławy), otaczający wyjętą z ody Horacego (Liber IV, Od. 8, w. 28)²⁰ inskrypcję DIGNUM | LAUDE VIRUM | MUSA VETAT | MORI. i umieszczony pod kreską napis dedykacyjny: S.[tanislaus] A.[ugustus] R.[ex] F.[ieri] F.[ecit] | A.[nno] MDCCLXXX. Prostota symboliki odpowiadała klasycystycznym konwencjom epoki stanisławowskiej.

Zamysł obdarowania Krasickiego zrodził się podczas jego trzymiesięcznego pobytu w Warszawie (biskup przybył do stolicy między 16 a 27 kwietnia, wyjechał 17 lipca) i z pewnością znany był uhonorowanemu²¹. Jak pisał Zbigniew Goliński, „napis [...] miał król właściwie przygotowany przez samego poetę”²². Uczony przypuszczał bowiem, że znana była mu treść listu Krasickiego do sekretarza Gaetana Ghigiottiego z 19 stycznia 1780 r., w którym wspominając zmarłego miesiąc wcześniej kardynała Alessandra Albaniego napomknął o rytowanym portrecie purpurata (grafikę wg rysunku Etienne`a de La Vallee-Poussin wykonała w 1764 r. Marguerite Le Comte), opatrzonym pod medalionem inskrypcją *Dignum laude virum Fama vetat mori*²³. Przyjaźnią z rzymskim dostojnikiem chlubił się August Moszyński, a należąca do niego Villa Albani i znajdujące się w niej zbiory artystyczne wzbudzały podziw polskich znawców²⁴. W przypadku lemny dla Krasickiego oczywisty był powrót do oryginalnego cytatu Horacego.

Podarunku nie zdążył biskup warmiński otrzymać w Warszawie. Stanisław August posłał mu go wraz z listem napisanym w dniu otrzymania medalu od Holzhaussera (datowany w Warszawie 31 lipca 1780)²⁵. Dochował się także autograf przepelnionego wdzięcznością podziękowania pisarza, powstałego w Królewcu 10 sierpnia 1780 r., na które król zdecydował się nie odpowiadać (dopisek jego ręki na liście: „bez responsu”)²⁶.

List Stanisława Augusta znany jest wyłącznie z redakcji brulionowej. Pisany był ręką królewskiego sekretarza, naniesione nań poprawki i dopiski świadczą jednak

¹⁹ Jakimowicz 1973, s. 74; Prószyńska 1979, s. 101–102; Więcek 1993, s. 12, 87 (poz. 103: „Popiersie Ignacego Krasickiego, nie dat.”; „Jednostronny medalion z białej masy kamiennej, na niebieskim szkle, w oprawie brązowej, średn. 100 mm”).

²⁰ Horacy 1980, s. 238.

²¹ Goliński 2011, s. 578–579, 590.

²² Goliński 2002, s. 268–269. Analogiczna sugestia: Krasicki 1958, t. 1, s. 391, przyp. 2.

²³ Krasicki 1958, t. 1, s. 390–392 (poz. 248); Goliński 2011, s. 573–574.

²⁴ Por. Lorentz 1986, s. 120–121; Ważbiński 1992, s. 226, przyp. 24.

²⁵ *Korespondencja Stanisława Augusta*, s. 131–133. Rkps podany do druku m.in. w: Krasicki 1958, t. 1, s. 402–403 (poz. 257); Pokrzywniak 1992, s. 109–110; Goliński 2011, s. 592–593.

²⁶ *Korespondencja Stanisława Augusta*, s. 135–136. Rkps podany do druku m.in. w: Krasicki 1958, t. 1, s. 406 (poz. 259); Goliński 2002, s. 267–268; Goliński 2011, s. 596–597.

o stylistycznych ambicjach i serdecznej zażyłości łączącej króla z adresatem. Nie jedyny to zresztą dowód dbałości władcy o stylizację korespondencji z pisarzem²⁷.

Dokument z 1780 r. rozpoczynają słowa: „Nadgradza Mi poniekąd sztycharz Mój menniczy za to, że wygotować nie mógł przed wyjazdem WKsMci medal Jemu ode Mnie destynowany, gdy Mi go przynosi dziś właśnie, w sam dzień imienin WKsMci. Niechże to będzie wiązaniem a oraz wyrazem szczerzej myśli Mojej”²⁸. Posłany na Warmię medal miał być zatem prezentem imiennym i dowodem odnowienia przyjaźni, co spostrzegali świadkowie dworskich tryumfów biskupa warmińskiego²⁹. Podkreślić trzeba, że dawnej zażyłości nie przywrócił wcześniejszy pobyt Krasickiego w Warszawie (20 października–11 grudnia 1775)³⁰.

W cytowanym liście uzasadnienie daru o charakterze oficjalnym („[Ojczyzna] Cię zrodziła, a przysługiwać w sposób najchwalebniejszy, gdy dążysz zawsze równie do ulepszenia umysłów jej obywatelów [skreślono: przez samą zabawę] tak przez poważne nauki, jako i przez samą najprzyjemniejszą zabawę”) Stanisław August zastąpił uprzejmym objaśnieniem: „Tę jednak kładę między niniejszymi: najbardziej [skreślono: zasadzając się na tym, że w WPanu cenię] ceniąc w WKsMci chęć [skreślono: nieustającą] Jego nieustanną tej się [skreślono: przysługiwać] przysługiwanie Ojczyźnie, a oraz oświadczenia wdzięczności Temu, [skreślono: który los nieużyty[?] zdaje się Ciebie odrywać] od którego liczy między najdotkliwszymi [dopisano:] dla siebie przykrościami [skreślono: swemi], iż chcąc Cię obdarzyć tam Cię osadził, gdzie los nieprzewidziany niby Ciebie dla Mnie [skreślono: już] czyni [dopisano:] teraz obcym”. Pierwotnym zamysłem było zatem oddanie sytuacji Krasickiego i jego diecezji po I rozbiórce jako oderwania. Król zrezygnował także ze szkicowanych ręką własną ozdobników, aluzyjnych być może do *Historii na dwie księgi podzielonej* i *Myszeidy* („Lecz gdy przywiązanie [skreślono: i szacunek] na szacunku gruntowano i góry i morza umie przebywać, tak ufam jak życzę, że i Drwęca [dopisano:] i Gopło wyschnie kiedy Prałat zechce”), zastępując je wyznaniem: „Moim Cię być w sercu znam i znać zawsze spodziewam. I takim Cię z duszy mianując kończę i skracam umyślnie ten list, który by stał się zbyt długim, gdybym to wszystko wypisał, co czuję i myślę”.

W liście pojawiło się odesłanie do inskrypcji na rewersie, którą Stanisław August prawdopodobnie osobiście przełożył: „Wart jesteś zaiste, ażeby o Tobie powiedziano, iż godnego chwały męża śmierci Muza broni [poprawiony pierwot-

²⁷ Por. list Stanisława Augusta z 5 października 1780 r.: *Korespondencja Stanisława Augusta*, s. 141–144; Krasicki 1958, t. 1, s. 416–417 (poz. 268).

²⁸ Tu i dalej list cytowany na podstawie rękopisu.

²⁹ Por. list J. Kalnassego do G. Ghigiottiego (Warszawa, 5 lipca 1780): „tak się umiał i Królowi Jmci i wszystkim podobać, iż dana mu deklaracja prymasostwa”. Cyt. za Goliński 2011, s. 587.

³⁰ Goliński 2011, s. 479, 481.

ny zapis sekretarza: *Godnego chwały męża śmierci mu obroni*³¹. Więc to, co dla innych mogło być podchlebstwem, dla WKscej Mci istną tylko jest sprawiedliwością. Choćbym w WKscej Mci nie znał przyjaciela Mego, choćbym osobiście z Nim nigdy nie obcował, dość na tym, że dzieła Jego czytał, ażebym tak o Nim sądził, jak ten medal mówi. Ale czego tenże medal nie [skreślono: mówi] wyraża, niech Moje pióro zaświadczy, to jest, że zachowuję w sercu tkliwym te [skreślono: ostatnie] rozmowy, którymiś WKsMość i siebie razem, i Mnie rozrzewnił w ostatnich dniach bytności swojej u Mnie. Właśnie Mi się zdaje, jakobyśmy uroczyściej odnowili te przyjazne związki, które Nas od tylu lat łączyły, i że takowe odnowienie stąd wyniknęło, żeśmy się wzajemnie jeszcze lepiej poznali”.

Darczyńcę i adresata listu zbliżyło zamiłowanie do literatury i do dzieł sztuki („Ta sama gustów naszych i rozrywek analogia jest i będzie jedną z trwałych przyczyn wzajemnej między nami skłonności”). Określenie kolekcjonerskiej konsolacji zwrotem „in dulci suorum recordatione”, nawiązującym zapewne do modlitewnego „in recordatione peccatorum suorum”, to żartobliwa charakterystyka zbieractwa jako grzesznej pasji.

Wspólnota w miłośnictwie i znawstwie dzieł sztuki przyczyniła się przypuszczalnie do wyboru inskrypcji na rewers medalu. Słowa Horacego miały w wieku oświecenia, podobnie jak we wcześniejszej epoce, kontekst mecenasowski³². Pieśń rzymskiego poety rozpoczynała wszak enumeracja cennych darów, a jej istotnym motywem było stwierdzenie, że nagrodzie Muz, nieśmiertelności, nie mogą dorównać marmury oddające po śmierci zmarłych książąt ich ducha i życie (w. 13–15, 19–20: „Non incisa notis marmora publicis, per quae spiritus et vita redit bonis post mortem ducibus [...] clarius indicant laudes quam Calabriae Pierides”). Wzmiankowane próbki stylistyczne króla pokazują, że zamierzał pierwotnie nie tylko odnieść się w liście do śmierci politycznej biskupa. Aktualizowane w skrótowej lemmie rewersu Horacjańskie motywy milczących kart (por. w. 21: „si chartae sileant...”) oraz ocalenia cnoty i życzliwości Eaka z wód stygijskich (w. 25–26: „Ereptum Stygiis fluctibus Aeacum virtus et favor”) w kontekście rozbiorowego potopu stawały się symbolami powrotu dawnego współpracownika pióra do służby ojczyźnie. Służby dowiedzionej publikacją *Hymnu do miłości ojczyzny* (1774), *Mikołaja Doświadczyńskiego przypadków* (1776) czy *Pana Podstolego* (1778). Ówczesny czytelnik, przyzwyczajony do gry słów wpisanych w lemmy³³, bez trudu łączył napis na rewersie z bezpośrednim żądaniem króla wobec biskupa warmińskiego. W słowie *MUSA* zawierał się wszak monogram królewski (SA). Publi-

³¹ Por. Albertrandi, *O medalach*, k. 117r–118v (poz. LV; przekład ins.: „Zacnemu Mężowi nie da umierać Muza”), „Medal złoty ceny przeszło 20 czerw: zło.”; Horacy 1773, t. 2, s. 247 (w. 27–28, przeł. J.E. Minasowicz: „Muza zacnemu mężowi/ Nie dopuszcza umierać”).

³² Por. Écouchard-Lebrun 1764.

³³ Por. Górka 2019.

kowana wówczas w Warszawie twórczość biskupa, zwłaszcza *Wojna chocimska*³⁴, zyskiwała w ten sposób rangę dworskiej propagandy.

Z korespondencji Stanisława Augusta i Krasickiego nie wynika, z jakiego kruszcu wykonany był medal przysłany z Warszawy. Dopiero list biskupa do brata Antoniego (datowany w Heilsbergu 2 września 1780)³⁵ poświadcza, że musiał otrzymać złoty egzemplarz, odpowiadający randze królewskiego daru.

Krasicki przeznaczył złoty medal do kolekcji bratowej Róży Krasickiej. W tym kontekście zrozumiałe stają się wzmianki w Aktach Kapituły Warmińskiej z 3 listopada 1780 i 31 października 1788 r., rejestrujące fakt przekazania do archiwum kapitulnego na przechowanie złotego medalu otrzymanego od Stanisława Augusta³⁶. Biskup powierzył pamiątkę opiece kanoników przed wyjazdem z Fromborka (przebywał tam od połowy października do grudnia 1780) do Berlina, poprosił zaś o jego zwrot przypuszczalnie przed wyjazdem brata Antoniego z Heilsberga³⁷. Złoty egzemplarz trafił zatem do Dubiecka najwcześniej pod koniec 1788 r. Odziedziczony przez bratanka biskupa, Ignacego, właściciela okazałych zbiorów numizmatycznych, znajdował się w posiadaniu rodziny przynajmniej do 1935 r. August Konstanty Krasicki (1873–1946) z Leska wypożyczył go wówczas na wystawę rocznicową przygotowaną w lwowskim Ossolineum³⁸.

Biskup warmiński posiadał około 1780 r. także inne, zapewne srebrne egzemplarze. Ze wzmiankowanego listu do brata wiadomo, że zamierzał zlecić udającemu się do Warszawy Joachimowi Kalnassemu wybite kilku medali. W zbiorach Mennicy Polskiej do dziś znajduje się oryginalny tłok Holzhaeussera³⁹. Zachowany w Bibliotece XX. Czartoryskich rachunek medaliera, wystawiony 5 sierpnia 1780 r., odślania dodatkowe szczegóły zamówienia (zob. Aneks). Pierwotnie w warszawskiej mennicy wybito jeden medal złoty (dodano

³⁴ Goliński 2011, s. 597–599.

³⁵ „Król przysłał mi na wiązanie mój medal wybity, możesz go WMP kazać z Warszawy sprowadzić. Złoty konserwuję do kolekcji Jejmościnej [Róży Krasickiej] [...]; jak będzie Kalnassy jechał z ks. Karolem [Krasickim], przywiezją ich WMPanu kilka, kazawszy je w mennicy wybić”. Cyt. za Krasicki 1958, t. 1, s. 409 (poz. 261). Por. Goliński 2011, s. 601.

³⁶ Eichhorn 1867–1869, s. 564: „Der Fürstbischof schickte ein Exemplar derselben [„eine goldene Münze”] dem Capitel zur Aufbewahrung im Archiv, erbat sich aber acht Jahre später die Münze wieder zurück, welche ihm ausgeliefert wurde”. Por. Korytkowski 1892, s. 234: „Biskup posłał jeden egzemplarz [medalu] kapitule swojej do aserwacji, który sobie po ośmiu latach wydać polecił”.

³⁷ Por. Goliński 2011, s. 605 (8 października 1780), 821 (6 listopada 1788).

³⁸ *Pamiętki* 1935, s. 22 (poz. 92). Tu poświadczenie średnicy medalu (43 mm). Por. Proksa 1998, s. 96, 98–99.

³⁹ Tłok medalu I. Krasickiego: Mennica Polska, nr inw. V-1055 (awers), V-1056 (rewers). Informację zawdzięczam pani Grażynie Figurze-Laskowskiej. Stemple wywieziono do Petersburga (1868), skąd powróciły do Warszawy na mocy traktatu ryskiego (1924). Za: Zacher *et al.* 2019, s. 176.

doń przeznaczony zapewne dla Krasickiego futerał – koszt całości z robocizną wyniósł 22 dukaty), cztery srebrne (każdy wartości jednego dukata) oraz cztery brązowe (w sumie wartości jednego dukata i sześciu florenów). Z dodatkiem innych prac Holzhaeussera dla króla, dwóch złotych żetonów o wartości trzech dukatów każdy oraz 10 srebrnych po trzy floreny, rachunek opiewał na kwotę 35 dukatów. Zapewne bezpośrednio po przedłożeniu rozliczenia medalier otrzymał z kasy królewskiej honorarium, którego odbiór pokwitował na tej samej karcie dopiskiem: „mit 35 # richtig bezahlt”.

Nie wiadomo, jak wiele egzemplarzy medalu wybito za życia uhonorowanego. Pisarz niewątpliwie cenił królewski dar (ofiarowywał go z pewnością nie tylko członkom rodziny), skoro po nominacji na arcybiskupa gnieźnieńskiego, żegnając się z Warmią, podarował medal kapitule warmińskiej na ręce kanonika Karola Augusta Pöppelmana (list dat. Skierniewice, 26 maja 1796)⁴⁰. Okazjonalną intencją byłego biskupa warmińskiego, deklarującego nieprzemijające przywiązanie do kanoników, było nadanie inskrypcji nowego sensu. W kontekście daru Krasickiego słowa *Dignum laude virum Musa vetat mori* stawały się obietnicą wiecznej pamięci arcybiskupa o Kościele warmińskim i jego reprezentantach w kapitule, jak również pokorną prośbą o dobre wspomnienie fromborskiej muzy (w domyśle: Klio).

Ryc. 3. Medal ku czci Ignacego Krasickiego, 2001, wg Johanna Philipa Holzhaeussera, tombak srebrzony; skala 1:1. Zbiory autorki, fot. M.K. Górka

Współcześnie medal zyskał nowy kontekst mecenasowski. Na obchody rocznicy śmierci Krasickiego w 2001 r. Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie przy współpracy Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym zamówiło w Mennicy Państwowej sto egzemplarzy kopii dzieła Holzhaeussera (tombak

⁴⁰ Krasicki 1958, t. 2, s. 674 (poz. 692). Por. tamże, s. 675, przyp. 1; Goliński 2011, s. 1012.

srebrzony, śr. 40 mm), z dodatkiem na rewersie daty emisji (2001) (Ryc. 3)⁴¹. Otrzymują je m.in. laureaci konkursu na najlepszą pracę doktorską dotyczącą szeroko ujmowanego XVIII w., ustanowionego w 2013 r. przez wspomniane Towarzystwo.

ANEKS

Rachunek J.F. Holzhaussera za medale i żetony wykonane dla Stanisława Augusta (Warszawa, 5 sierpnia 1780)*

„Auf Ihro König:[liche] Majestait allerhöchsten Befehl sind folgende Medaillen verfertigt worden

1.) Eine gold:[ene] Medaille des Fürst Pischofs[!] von Ermenland[!] mit Abgang Praegerlohn und Futeral.	22. #
2.) 4. silber.[ne]. dito à Ducat	4.[#]
3.) 4. Kupf:[erne] dito zusammen.	1.[#] 6 fl.[orinen]
4.) 2. golde:[ne] jettons à 3 Ducat.	6.[#]
5.) 10. silbe.[rne] [jettons] à 3 fl:[orinen]	1.[#] 12. fl.[orinen]

Summa 35.

mit 35 # richtig bezahlt.

darauf empfangen 31.

habe ich zugut 4.

Warschau d. 5 August. 1780.

H. Holzhaeusser. K. M.”

* Na podstawie oryginalnego rachunku w: *Zbiór akt w sprawach menniczych*, s. 37.

WYKAZ SKRÓTÓW

BCz. – Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowie.

Oss. – Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

rkps – rękopis.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Albertrandi J.Ch.

rkps *O medalach polskich za czasów Stanisława Augusta*, Oss., rkps sygn. 422/III.

⁴¹ Oznaczenia wyrobu (datowany 21.12.2001): 3063/190/12, TF-628, MDJ-7. Por. Grzeško-wiak-Krwawicz 2001, s. [3]; Stasiewicz 2001, s. 679; *Mennica Polska* 2001, s. 20.

Albertrandi J.Ch., Gołębiowski Ł.

rkps Opisy medali polskich z XVI–XVIII w. Sporządzone przez Jana Albertrandego i Łukasza Gołębiowskiego, Oss., rkps sygn. 1433/III, cz. II.

Korespondencja Stanisława Augusta

rkps *Korespondencja Stanisława Augusta z lat 1780–1784*, B.Cz., rkps sygn. 669.

Zbiór akt w sprawach menniczych

rkps *Zbiór akt w sprawach menniczych*, BCz., rkps sygn. 748.

Opracowania

Bentkowski F.

1830 *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych w Gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony*, Warszawa.

Bernacki L.

1933 *Materiały do życiorysu i twórczości Ignacego Krasickiego. Część druga*, Pamiętnik Literacki 30/1/4, s. 100–140.

Bernatowicz A.

2012 *Holzhaeusser (Holzhäuser, Holzhauser, Holzhausser) Johann Philip (Johann Philipp)*, [w:] *Allgemeines Künstler-Lexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker*, red. A. Beyer, B. Savoy, W. Tegethoff, t. 74, Berlin, s. 353.

Bernoulli J.

1780 *Reisen durch Brandenburg, Pommern, Preussen, Curland, Russland und Polen, in den Jahren 1777 und 1778*, t. 6, Leipzig.

Écouchard-Lebrun P.D.

1764 *L'Amour que les Princes doivent aux Arts. Poeme*, [motto:] *Dignum laude virum Musa vetat mori*, Mercure de France V/5, s. 16–23.

Eichhorn A.

1867–1869 *Geschichte der ermländischen Bischofswahlen, mit möglichster Berücksichtigung der ihnen zum Grunde gelegenen Rechtsverhältnisse, zugleich eine chronologische Grundlage für die Geschichte der Birschöfe Ermlands (Fortsetzung und Schluss)*, Zeitschrift für die Geschichte Altertumskunde Ermlands 4, s. 551–636.

Forrer L.

1904 *Biographical Dictionary of Medallists, Coin-, Gem-, and Seal-engravers Mint-Masters etc. Ancient and Modern with References to their works B.C. 500–A.D. 1900*, t. 2, E-H, London.

Goliński Z.

2001 *Krasicki w kulturze polskiej XIX wieku*, [w:] *Ignacy Krasicki. Nowe spojrzenia*, red. Z. Goliński, T. Kostkiewiczowa, K. Stasiewicz, Warszawa, s. 277–301.

- 2002 *Krasicki*, Warszawa.
2011 *Kalendarz życia i twórczości Ignacego Krasickiego*, do druku przygotowała i wstępem opatrzyła M. Górską, Poznań.

Górska M.K.

- 2001 *Krasickiego kolekcje dzieł sztuki*, [w:] *Ignacy Krasicki. Nowe spojrzenia*, red. Z. Goliński, T. Kostkiewiczowa, K. Stasiewicz, Warszawa, s. 103–124.
2006 *Polonia pacificata: austriacki medal na pierwszy rozbiór Polski*, [w:] *Literatura. Historia. Dziedzictwo. Prace ofiarowane Profesor Teresie Kostkiewiczowej*, red. T. Chachulski, A. Grześkowiak-Krwawicz, Warszawa, s. 407–416.
2013 *Symbolika panowania Stanisława Augusta – herb Ciołek, insygnia, dewizy*, [w:] *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu. Materiały z wykładów*, red. A. Sołtys, Z. Zielińska, Warszawa (=Zamek Królewski w Warszawie, Studia i materiały II), s. 33–50.
2019 *O staropolskiej lemmie w teorii i praktyce*, *Teksty drugie* 2, s. 241–258.

Grześkowiak-Krwawicz A.

- 2001 *Walne Zebranie członków Towarzystwa 6 listopada 2000*, *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Badań nad Wiekiem Osiemnastym* 5, s. [3].

Gutowska K.

- 1975 *Louis Marteau i jego portrety uczestników obiadów czwartkowych*, *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie* 19, Warszawa 1975, s. 477–536.

Horacy (Q. Horatius Flaccus)

- 1773 *Horacyusza Pieśni wszystkie przekładania różnych*, Warszawa.
1980 *Dziela*, t. 1, *Pieśni. Pieśń stuletnia*, przeł. i wstępem opatrzył S. Gołębiowski, Warszawa.

Hutten-Czapski E.

- 1872 *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises*, t. 2, Petersburg.

Imhof A.L. von

- 1782 *Das neueroeffneten historischen Bilder=Saals. Siebenzehender Theil, in welchem die allgemeine Welt=Geschichte vom Jahre 1776 bis 1780, unter Kaiser Joseph II. und dessen glorreicher Regierung, aufrichtig und unpartheyisch beschrieben ist, und viele Begebenheiten in Kupfern vorgestellt sind....*, Nürnberg.

Jakimowicz I.

- 1973 *Tomasz Zieliński, kolekcjoner i mecenas*, Wrocław.

Jeziorowski T.

- 2015 *Order Świętego Stanisława Biskupa i Męczennika*, [w:] *Praemiando incitat. Order Świętego Stanisława 1765–1831. W 250. rocznicę powołania Orderu*, red. M. Zawadzki, D. Nowacki, Warszawa, s. 52–110.

Katalog portretów

- 1992 *Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających*, t. 2, G-K, red. H. Widacka, Warszawa.

Kenis Y.

1988 *Théodore-Victor van Berckel, 1739–1808, graveur de médailles*, The Medal 13, Autumn 1988, s. 48–51.

Klimowicz M.

1998 *Polsko-niemieckie pogranicza literackie w XVIII wieku. Problemy uczestnictwa w dwu kulturach*, Wrocław.

Korytkowski J.

1892 *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do roku 1821, czyli do połączenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego z biskupstwem poznańskim według źródeł archiwalnych*, t. 5, Poznań.

Krasicki I.

1958 *Korespondencja Ignacego Krasickiego. Z papierów Ludwika Bernackiego wydali i opracowali Zbigniew Goliński, Mieczysław Klimowicz, Roman Wołoszyński*, red. T. Mikulski, Wrocław, t. 1, 1743–1780, t. 2, 1781–1801.

Lengnich C.B.

1782 *Neue Nachrichten zur Buecher- und Muenzkunde*, cz. 2, Danzig.

Lipiński T.

1847 *Miscellanea numizmatyczne. Medale za rządów Stanisława Augusta*, Biblioteka Warszawska 3 (27), s. 219–220.

Lorentz S.

1986 *Efraim Szreger, architekt polski XVIII wieku*, Warszawa.

Mennica Polska

2001 *Mennica Polska. Katalogi rocznikowe*, [Warszawa].

Męciewska M.

2019 *Niespełniony testament króla Stanisława Augusta. Rozproszona i zapomniana kolekcja numizmatyczna / The Unrealized Last Will and Testament of King Stanislas Augustus Poniatowski. The Dispersed and Forgotten Numismatic Collection*, [w:] *Utracone kolekcje numizmatyczne*, red. J. Piniński, K. Jarzęcki, Warszawa, s. 305–319.

Naruszewicz A.

1959 *Korespondencja Adama Naruszewicza 1762–1796. Z papierów po Ludwiku Bernackim uzupełnił, opracował i wydał Julian Platt*, red. T. Mikulski, Wrocław.

Pamiętki

1935 *Pamiętki po Ignacym Krasickim na tle epoki. Katalog wystawy urządzonej przez Zakład Narodowy im. Ossolińskich w dniach 8–30 czerwca 1935*, Lwów.

Paszkievicz B.

1991 *Znaleziska monet z kolekcji Jana Kazimierza Krasickiego*, Wiadomości Numizmatyczne XXXV/1–2 (135–136), s. 59–61.

- Pokrzywniak J.T.
1992 *Ignacy Krasicki*, wydanie 1, Warszawa.
- Proksa M.
1998 *Archiwum Zamku Leskiego Krasickich*, *Miscellanea Historico-Archivistica* 9, s. 91–100.
- Prószyńska Z.
1979 *Holzhaeusser (Holzhausser) Johann Philip*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.). Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 3, red. J. Maurin-Białostocka, J. Derwojed, Wrocław, s. 101–102.
- Raczyński E.
1843 *Gabinet medalów polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą z czasów panowania Stanisława Augusta przez Ł. G[olebiowskiego]*, Wrocław.
- Schroeder A.
1885 *Historia medali i monet polskich bitych za panowania Jego Kr. Mości Stanisława Augusta przez Antoniego Schroedera byłego probierza i administratora mennicy w Warszawie 1797 r. streścił z niemieckiego M. Kurnatowski*, *Zapiski Numizmatyczne* II/3, s. 33–37.
- Smołucha-Sładkowska A.
2022 *Medale prywatne w I Rzeczypospolitej (od XVI do XVIII wieku) / Private Medals in the Polish-Lithuanian Commonwealth (from 16th to the 18th Century)*, Kraków.
- Smulski E.
1971 *Monety w twórczości I. Krasickiego*, *Biuletyn Numizmatyczny* 6 (64), s. 117.
- Stahr M.
2008 *Medale polskie i z Polską związane od XVI do XVIII wieku. Polish medals and medals connected with Poland from the 16th to the 18th centuries*, Poznań.
- Stasiewicz K.
2001 *Obchody Roku Ignacego Krasickiego*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 4, s. 671–679.
- Strzałkowski J.
1982 *Słownik medalierów polskich i z Polską związanych 1508–1965 (Materiały)*, Warszawa.
- Szymański S.
1954 *Numizmatyka Ignacego Krasickiego*, *Biuletyn Numizmatyczny* 3, s. 26–39.
1960 *Zainteresowania numizmatyczne Ignacego Krasickiego*, *Rocznik Olsztyński* 3, s. 133–156.
- Trelińska B.
2001 *Album armorum nobilium Regni Poloniae XV–XVIII saec.*, Lublin.
- Ważbiński Z.
1992 *La galleria di scultura di Stanislao Augusto Poniatowski a Varsavia: origine e significato*, [w:] *L'Eredità classica in Italia e Polonia nel Settecento*, red. J. Hübner-Wojciechowska, Wrocław, s. 223–232.

Wdowiszewski Z.

1960 *Holzhaeusser (Holzhäuser) Jan Filip*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9, Wrocław, s. 592–593.

Więcek A.

1993 *Jan Filip Holzhaeusser (1741–1792). Nadworny medalier króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, Warszawa.

Wöchentliche Nachrichten

1780 *Wöchentliche Nachrichten von neuen Landcharten, geographischen, statistischen und historischen Büchern und Sachen VIII/37* (11 września 1780), Warschau, s. 295.

Zacher *et al.*

2019 J.W. Zacher, G. Śnieżko, M. Zawadzki, przy współpracy M. Męclewskiej. *Medale polskie i z Polską związane z okresu Pierwszej Rzeczypospolitej. Katalog zbiorów*, t. 2, Warszawa.

JOHANN PHILIP HOLZHAEUSSER'S MEDAL IN HONOR OF IGNACY KRASICKI (1780)

(Summary)

Ignacy Krasicki (1735–1801) was one of Stanisław August's closest associates in the initial period of his reign. Shortly after his appointment as Bishop of Warmia, their ways separated, which was sealed by the First Partition of Poland, which awarded the areas of the Diocese of Warmia to the Kingdom of Prussia. The medal, ordered in 1780 from a Saxon employed in Warsaw, Johann Philip Holzhaeusser (1741–1792), was created with the intention of connecting Krasicki with Polish politics at the court of Frederick the Great, where the bishop was a frequent guest. The preserved sources, especially the correspondence between the king and the bishop, allow to look at the financial background of the gift, nuances of Stanisław August's medal-making policy and sensitivity to medal inscriptions at that time. The inscription on the reverse of the medal (DIGNUM LAUDE VIRUM MUSA VETAT MORI, Horace, Odes IV.8.28), combining humanistic allusions with standards of a court motto, was a message corresponding to the Enlightenment esprit and the specificity of the *histoire métallique*. Intentionally popularized in German sources, it indicated the role of the Bishop of Warmia in the foreign policy of the Polish-Lithuanian Commonwealth in accordance with the expectations of the Polish king, signaling the loss of Warmia as temporary. The article was supplemented with an Annex containing the text preserved in the collection of the Czartoryski Library in Krakow – an invoice for Krasicki's medal signed by the medalist. This is a previously unpublished source.

Adres autorki/The author's address:

dr hab. Magdalena Kinga Górską, prof. IBL PAN

Instytut Badań Literackich

Polska Akademia Nauk

ul. Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa

magdalena.gorska@ibl.waw.pl

ORCID: 0000-0001-5026-458X